

Research paper
4(1), Spring 2025

Critical discourse analysis of the representation of social activists in the novel "Mysteries of My Land" based on Van Leeuwen's approach (2008)

Vazir Veisi¹ | Teymoor Malmir² | Ebrahim Badakhshan³ | Fardin Hosseinpanahi⁴

¹ Ph.D. Candidate, Department of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Kurdistan, Iran. E-mail: vazirvaisi@gmail.com

² Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Kurdistan, Iran. (Corresponding Author) E-mail: t.malmir@uok.ac.ir

³ Associate Professor, Department of English and Linguistics, University of Kurdistan, Sanandaj, Kurdistan, Iran. E-mail: ebadakhshan@uok.ac.ir

⁴ Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Kurdistan, Iran. E-mail: fardin.hp@uok.ac.ir

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 19 April 2024

Accepted: 7 October 2024

Keywords:

Critical Discourse Analysis,
Representation of Social Actors,
Van Leeuwen,
Mysteries of My Land

ABSTRACT

Analyzing the language of contemporary literary works is essential for uncovering the hidden ideologies and power structures within the text's underlying layers. In this study, we have examined and analyzed the novel "Mysteries of My Land" by Reza Baraheni using critical discourse analysis (CDA) based on Van Leeuwen's approach (2008). The aim of this research is to identify and analyze the main components of exclusion and inclusion and their subcomponents in this novel. The research method is descriptive-analytical, and we have employed quantitative methods for counting the socio-semantic components and analyzing the data. The findings of the study indicate that each of the socio-semantic components and their subcomponents have been utilized in the novel, and their frequency and percentage have been presented in the analysis section. For instance, the level of secrecy in this novel is 49%, indicating that the degree of explicitness is higher than the level of secrecy and ambiguity.

Cite this article: Veisi, V., Malmir, T., Badakhshan, E., Hosseinpanahi, F. (2025). "Critical Discourse Analysis of the Representation of Social Activists in the Novel "Mysteries of My Land" Based on Van Leeuwen's Approach (2008)". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 4 (1.), 27-57

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.141411.1115](https://doi.org/10.22034/jls.2024.141411.1115)

1. Introduction

The novel "Mysteries of My Land" is a political-historical work that narrates events in Iran from the 1953 coup d'état until mid-1979. In certain sections, the novel incorporates speeches and statements from significant figures of the Pahlavi era, as well as the voices of Iranian revolutionaries. With its diverse array of social actors, this novel provides a suitable foundation for examining the roles and identities of social actors within a narrative framework. Furthermore, the novel presents multiple, often conflicting, discourses such as those of religious forces versus the Pahlavi regime, masculine versus feminine perspectives, ordinary citizens versus the military, foreigners versus Iranians, religious versus secular individuals, and rural versus urban populations. The novel captures scenes from pivotal and sensitive days and years within a 26-year span of contemporary history, encapsulating them in a fictional narrative. Given the notable diversity of characters in "Mysteries of My Land," the novel serves as a valuable basis for investigating and analyzing the representation of social actors within a fictional narrative.

2. A brief note of previous works

Despite its renown and publishing success, "Mysteries of My Land" has not been extensively researched. Sedghi Rezvani and Ghaderi (2012) investigated the influence of leftist ideologies on Reza Baraheni's stories, including "Mysteries of My Land," both before and after the Iranian Revolution. Saberpour (2013) examined the representation of female characters in the novel. Azad Armaki and Zamani Sabzi (2010) analyzed the portrayal of Iran before and after the Islamic Revolution in two of Baraheni's novels, "Mysteries of My Land" and "Azadeh Khanom and Her Writer," based on Lucien Goldmann's genetic structuralism theory, focusing on the cultural, social, political, and economic spheres.

3. Theoretical framework

Critical discourse analysis (CDA) is an interdisciplinary approach that delves into the examination and uncovering of unequal power relations, ideologies, discrimination, and dominance embedded within the deeper layers of language. Various linguists and theorists have proposed methods and models for conducting discourse analysis and revealing these unequal relationships. Van Leeuwen (2008) employs socio-semantic components instead of linguistic ones in text analysis. He posits that researchers can gain a profound understanding of the text through the application of these components. In his view, discourse is constructed knowledge derived from social actors. The aim of CDA, according to Van Leeuwen, is to uncover and analyze how social functions are represented in the underlying layers of the text. Textual analysis, facilitated by this set of socio-semantic components, constitutes a form of stylistic and linguistic critique. Van Leeuwen contends that characters in novels are social actors, and characterization is tantamount to the representation of social actors. This approach equips researchers with socio-semantic components to identify the methods employed in representing social actors within a work and to discern explicitness and implicitness in their discourse.

4. Research methodology

In this article, we have examined the patterns of social actor representation and discourse-oriented propositions in the novel "Mysteries of My Land" based on Van Leeuwen's (2008) critical discourse analysis. Our aim is to elucidate the intricate network of social actors, the methods of their representation, and their connection to the deep structures and hidden stances within the text. The research methodology employed is descriptive-analytical. Data was collected through library research and document analysis. Quantitative methods were utilized to enumerate socio-semantic components and analyze the data.

5. Conclusion

The results of the textual analysis of "Mysteries of My Land," conducted using Van Leeuwen's critical discourse analysis theory, reveal a significant diversity and multiplicity of socio-semantic components. This diversity corresponds to the substantial variety of social actors within the narrative, who, through their interactions, form an extensive network of social actors in the novel's narrative. The multitude of social actors in this novel are not merely background characters; they are integral to the fabric of the story, enriching it with their diversity and shaping its various semantic layers. The author, through diverse representations of social actors, advances the plot while developing the complex system of interactions among these social actors.

The notable frequency of activation, naming, titling, classification, and individual reference components (along with their respective sub-components), with their considerable capacity for subjectification or othering of fictional characters, plays a crucial role in the emergence of discursive conflict within the novel. These components provide a platform for embedding elements of ideology and power in the narrative. However, the discursive conflicts in this story primarily revolve around the confrontation between two discourses: the "revolutionary" and the "Pahlavi regime." Other discourses are represented on the periphery of this overarching discursive clash. The author's leftist leanings also influence this type of representation.

The author's specific worldview contributes to the story's inclination towards a historical narrative style, devoid of the ambiguities often found in modernist narratives. In this novel, the author does not exhibit a strong preference for implicit and indirect representations of characters and their actions, instead favoring explicit representations. The level of enigma in the text is 49.01%, indicating that explicitness surpasses enigma. This is not unrelated to the author's leftist ideological leanings, as evidenced by the higher frequency of "expression" sub-components (such as activation, naming, titling, and classification with their various forms). The predominance of "external identification" over other "identification" sub-components also reflects this dominant approach in the story, signifying the author's inclination to reveal all the external attributes of the social actors. Additionally, the analysis of data from the "depersonalization" component and its sub-components demonstrates a higher frequency of "objectification" compared to "abstraction." Among the sub-components related to "objectification," the

"spatial orientation" sub-component is the most frequent. This frequency suggests that the narrative tends to generalize a viewpoint (stemming from a particular discourse) to all social actors in the story.

Among the "reference type" sub-components, the "individual reference" sub-component, which corresponds to informal naming and title removal, is the most frequent, occurring 4488 times. This data indicates the author's particular attention to the individuality and independent personality of the characters. Following individual reference, the "gender reference" and "group reference" sub-components occur 2109 and 1010 times, respectively. The use of these identity-defining sub-components also suggests that the author occasionally intends to represent the social actors of the novel in a general and collective manner. Therefore, in this novel, Baraheni combines individual and general representations, portraying the conflicting individuality of the characters while indirectly positioning specific political-social crises and discursive clashes (particularly the conflict between the revolutionary and Pahlavi regime discourses) as factors of collective solidarity among certain characters in the story. The combination of these two representational methods leads to implicit connotations and indirect representation of a social totality in the form of a complex network of numerous social actors within the story.

دوره ۴، شماره ۱، شماره پیاپی ۹، بهار ۱۴۰۴، ص ۲۷-۵۷

تحلیل گفتمان انتقادی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در رمان «رازهای سرزمین من» براساس رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸)

وزیر ویسی^۱، تیمور مالمیر^۲، ابراهیم بدخشان^۳، فردین حسین‌پناهی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، کردستان، ایران.

vazirvaisi@gmail.com

۲. (نویسنده مسؤل) استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، کردستان، ایران.

t.malmir@uok.ac.ir

۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، کردستان، ایران.

ebadakhshan@uok.ac.ir

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، کردستان، ایران. fardin.hp@uok.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

تحلیل گفتمان انتقادی الگوی تحلیلی کارآمدی درمورد تعامل پیچیده میان زبان، قدرت و جامعه است. تحلیل گفتمان انتقادی رویکردهای متفاوتی دارد که هرکدام به جنبه یا جنبه‌هایی از متن توجه کرده‌اند. رویکرد ون لیوون که بر بازنمایی کارگزاران اجتماعی، کنش‌ها و ساختارها در گفتمان تأکید دارد، الگویی مؤثر برای آشکارسازی ایدئولوژی‌ها و ساختارهای قدرت پنهان در لایه‌های زیرین متن است. در این پژوهش رمان «رازهای سرزمین من» اثر رضا برهانی را از منظر تحلیل گفتمان انتقادی، با رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸) بررسی و تحلیل کرده‌ایم. به‌منظور تبیین بر ساخت شبکه کارگزاران اجتماعی در داستان، و اینکه چگونه به ساخت واقعیت‌های اجتماعی در رمان کمک می‌کنند، براساس ظرفیت این رمان، مؤلفه‌های اصلی حذف و اظهار و زیرمؤلفه‌های مختلف‌شان را جمع‌آوری کرده‌ایم. نتایج پژوهش، نقش شبکه گسترده کارگزاران اجتماعی داستان در شکل‌دهی به طرح کلی روایت داستان، همچنین چگونگی قوام ساختار اجتماعی کارگزاران داستان تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی و ایدئولوژیک تعبیه‌شده در متن را نشان می‌دهد. روش پژوهش تحلیلی- توصیفی است.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ وصول:

۳۱ فروردین ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۶ مهر ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی:

تحلیل گفتمان انتقادی،

بازنمایی کارگزاران اجتماعی،

ون لیوون،

رازهای سرزمین من،

استاد: ویسی، وزیر، مالمیر، تیمور، بدخشان، ابراهیم، حسین‌پناهی، فردین (۱۴۰۴). «تحلیل گفتمان انتقادی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در رمان «رازهای سرزمین من» براساس رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸)». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۴(۱)، ۲۷-۵۷.

حق مؤلف: نویسندگان

ناشر: دانشگاه کردستان

DOI: [10.22034/jls.2024.141411.1115](https://doi.org/10.22034/jls.2024.141411.1115)

۱. مقدمه

رمان *رازهای سرزمین من* رمانی سیاسی- تاریخی است که حوادث کشور را از کودتای مرداد ۱۳۳۲ تا اواسط ۱۳۵۸ روایت می‌کند. در برخی قسمت‌های رمان سخنرانی‌ها و گفتارهای شخصیت‌های مهم دوره پهلوی دوم و گفتار مردان و زنان انقلابی ایران نیز ذکر شده است. این رمان با کارگزاران اجتماعی متعددی که دارد، مبنای مناسبی برای تبیین نقش‌ها و هویت‌های کارگزاران اجتماعی در روایت داستانی است. از سوی دیگر، گفتمان‌های متعدد و بعضاً متضادی در این رمان وجود دارد نظیر گفتمان نیروهای مذهبی (انقلابی)/ گفتمان حاکمیتی پهلوی، گفتمان مردانه/ گفتمان زنانه، گفتمان مردم عادی/ گفتمان نظامیان، گفتمان خارجی‌ها/ گفتمان ایرانی، گفتمان مذهبی‌ها/ گفتمان غیرمذهبی‌ها، گفتمان مردم روستایی/ گفتمان مردم شهری. این رمان صحنه‌هایی از روزها و سال‌های مهم و حسّاس ۲۶ سال از تاریخ معاصر را در قالب داستان به تصویر کشیده است.

رمان می‌تواند تنوع قابل‌توجهی از شخصیت‌های اصلی و فرعی را در مقام «کارگزاران اجتماعی» در خود داشته باشد. کارگزاران اجتماعی می‌توانند افراد، گروه‌ها، نهادها یا حتی هنجارها و آثار فرهنگی (دارای نتایج کنشی) در جامعه باشند که در جامعه با دیگران تعامل دارند و بر آن‌ها تأثیری گذارند. الگوی ون‌لیوون^۱ (۲۰۰۸) بر شیوه‌های مختلف ساختِ نقش‌ها و روابط اجتماعی در زبان (و دیگر ابزارهای ارتباطی) تمرکز دارد و اینکه چگونه این ساختارها می‌توانند بر ارزش‌ها و ساختارهای جامعه تأثیرگذار باشند یا آن‌ها را بازتاب دهند. از این‌روی، ون‌لیوون چگونگی بازنمایی کارگزاران اجتماعی در متن را تبیین می‌کند. کارگزاران اجتماعی در متن به گونه‌ای ارائه می‌شوند که نقش‌ها و هویت‌های خاصی را بازنمایی کنند.

رمان *رازهای سرزمین من* با توجه به تنوع و تکثر قابل‌توجه شخصیت‌ها در این اثر، مبنای مناسبی برای بررسی و تحلیل بازنمایی کارگزاران در یک روایت داستانی است. در این مقاله بر مبنای تحلیل گفتمان انتقادی ون‌لیوون (۲۰۰۸)، الگوهای بازنمایی کارگزاران اجتماعی و گزاره‌های گفتمان‌مدار را در رمان *رازهای سرزمین من* بررسی کرده‌ایم؛ به گونه‌ای که بتوان شبکه پیچیده کارگزاران اجتماعی، شیوه‌های بازنمایی و ارتباط آن‌ها با ژرف‌ساخت‌ها و موضع‌گیری‌های پنهان در متن را تبیین کرد. روش پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی است. برای شمارش مؤلفه‌های جامعه‌شناختی- معنایی و تحلیل داده‌ها از روش کمی استفاده کرده‌ایم.

رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸) دو مؤلفه اصلی حذف و اظهار دارد که هر کدام زیرمؤلفه‌هایی دارند. این زیرمؤلفه‌ها نیز به سه دسته اصلی «تبیین نقش» (فعال‌سازی، منفعل‌سازی)، تعیین نوع اشاره (تشخص بخشی و تشخص زدایی) و «تبیین ماهیت» (نوع‌ارجاعی و جنس‌ارجاعی) تقسیم می‌شوند. برخی مؤلفه‌ها از نظر ارجاع کارگزاران، جزء ارجاعات پوشیده و برخی جزء ارجاعات صریح هستند.

¹Van leeuwen

مؤلفه‌های ارجاع پوشیده عبارت‌است از: حذف، منفعل‌سازی (شامل موضوع‌سازی و ذی‌نفع‌سازی)، تشخیص‌زدایی، جنس‌ارجاعی و طبقه‌بندی‌کردن؛ مؤلفه‌های ارجاع صریح نیز عبارتند از: فعال‌سازی، نوع‌ارجاعی، پیوندزدن، تفکیک‌کردن، نام‌دهی و مشخص‌سازی تک‌موردی. این مؤلفه ماهیت جمعی دارد، چون چندکنش توسط یک کارگزار در یک زمان واحد انجام می‌شود. در پایان مقاله، در جدولی کل مؤلفه‌های گفتمان‌مدار را در متن رمان از نظر شاخص‌های آماری (میانگین، واریانس، انحراف معیار و خطای معیار) تحلیل کرده‌ایم.

هدف این مقاله، پاسخ به پرسش‌های زیر است:

(۱) براهنی از چه شیوه‌هایی برای بازنمایی کارگزاران اجتماعی بهره‌گرفته‌است؟

(۲) بسامد صراحت و پوشیدگی کلام نویسنده این رمان چه کارکردی دارد؟

۲. پیشینه پژوهش و مطالعات مرتبط

درباره رمان *رازهای سرزمین من* به‌رغم شهرت و موفقیت آن در نشر، پژوهش‌های زیادی منتشر نشده‌است. صدقی رضوانی و قادری (۱۳۹۲) تأثیر اندیشه‌های چپ‌گرا بر داستان‌های رضا براهنی از جمله رمان *رازهای سرزمین من* در سال‌های قبل و بعد از انقلاب را بررسی کرده‌اند. صابری‌پور (۱۳۹۲) نحوه بازنمایی شخصیت زنان در رمان *رازهای سرزمین من* را بررسی کرده‌است. آزاد ارمکی و زمانی سبزی (۱۳۸۹) نیز تصویر ایران در دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی را در *رازهای سرزمین من* و *آزاده‌خانم* و نویسنده‌اش براساس نظریه ساختارگرایی تکوینی لوسین گلدمن در چهار حوزه فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد بررسی کرده‌اند.

محققان در زمینه بازنمایی کنشگران اجتماعی در متن‌ها و رسانه‌های مختلف از الگوی ون‌لیوون بهره‌برده‌اند، با توجه به اینکه موضوع مقاله حاضر درباره رمان *رازهای سرزمین من* است در اینجا از سابقه استفاده از الگوی ون‌لیوون در زمینه بازنمایی کارگزاران اجتماعی در متون داستانی یاد می‌کنیم:

غلامعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) براساس الگوی ون‌لیوون، داستان «آل» نوشته محمد بهمن‌بیگی را بررسی کرده‌اند تا میزان و چگونگی استفاده نویسنده از نام‌دهی و طبقه‌بندی کنشگران اجتماعی برای بیان دیدگاه‌های روشن‌شده (همان: ۷۱). همین محققان، مقاله دیگری با الگو و روش مشابه درباره داستان «در بوی‌راحمده» از محمد بهمن‌بیگی نوشته‌اند تا میزان تأثیرپذیری متن داستان را از دیدگاه‌های فکری و اجتماعی نویسنده نشان بدهند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۹).

کنعانی و انتظاری (۱۴۰۱) در پی آن هستند که با کاربست مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی مورد نظر ون‌لیوون، رابطه بین فرایندهای ایدئولوژیک با ساختارهای گفتمان‌مدار را شناسایی کنند و نگرش‌های ایدئولوژیکی کارگزاران اجتماعی را از منظر نظام طبقاتی زنان با مؤلفه‌های گفتمان‌مدار تبیین کنند. ایشان معتقدند بیشتر مؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی رمان *روایی تبت* «در خدمت توصیف سازوکارهای اجتماعی و ایدئولوژیکی حاکم بر نظام اجتماعی زنان است» (همان: ۲۱۹).

اشرفی و همکاران (۱۴۰۱) ساختار گفتمانی سووشون را بر مبنای چگونگی گزینش نام‌ها و شیوه طبقه‌بندی کنشگران در الگوی ون‌لیوون بررسی کرده‌اند. هدف آنان نشان دادن اهمیت کاربردهای زبانی در تحلیل گفتمان اثر و میزان تأثیرپذیری نویسنده از عناصر گفتمانی چون قدرت، ایدئولوژی و سیاست در بازنمایی کنشگران اجتماعی است (همان: ۷).

سعیدی و پارسا (۱۴۰۲) فرامتن‌های پیوسته نویسنده-راوی در جلد اول کتاب *سازده حمام* را براساس فرامتنیت ژنت و تحلیل گفتمان ون‌لیوون تحلیل کرده‌اند. نتیجه تحقیق ایشان بیانگر آن است که فرامتن‌های پیوسته نویسنده-راوی موجب شده نویسنده از آن‌ها در تعلیل، تفسیر، روشنگری، نقد وضعیت موجود و ارائه راهکار استفاده کند (همان: ۱۶۱).

۳. مبنای نظری پژوهش

تحلیل گفتمان انتقادی، رویکردی بینارشته‌ای است که به بررسی و کشف روابط نابرابر قدرت، ایدئولوژی، تبعیض و سلطه در لایه‌های زیرین زبان می‌پردازد. هریک از زبان‌شناسان و نظریه‌پردازان، روش و الگویی برای گفتمان‌کاوی و آشکارکردن روابط نابرابر قدرت، ایدئولوژی، سلطه و تبعیض در متن ارائه کرده‌اند. ون‌لیوون به جای مؤلفه‌های زبان‌شناختی، مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی را در تحلیل متن به کار برده است. از نظر وی، پژوهشگر با کاربرد این مؤلفه‌ها، درک و دریافتی ژرف از متن به دست می‌آورد. گفتمان در نزد او دانشی بر ساخته از کارگزاران اجتماعی^۱ است. هدف تحلیل گفتمان انتقادی نیز از نظر وی کشف و تحلیل شیوه بازنمایی کارکردهای اجتماعی در لایه‌های زیرین متن است (ون‌لیوون، ۲۰۰۸: ۲۴). تحلیل متن به کمک این مجموعه از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی، نوعی نقد سبک‌شناسانه و زبان‌شناختی است. ون‌لیوون معتقدست شخصیت‌های رمان، کارگزاران اجتماعی هستند و شخصیت‌پردازی همان بازنمایی کارگزاران اجتماعی است. این رویکرد، مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد تا بتواند شیوه‌های بازنمایی کارگزاران اجتماعی یک اثر را بیابد و صراحت و پوشیدگی را در گفتارشان آشکار کند.

شناسایی، شناساندن و نمایش و معرفی دوباره کارگزاران انسانی و غیرانسانی در متن را «بازنمایی» گویند. بازنمایی با روش‌های «طبیعی‌سازی»^۲ یا «کلیشه‌سازی»^۳ صورت می‌گیرد. «طبیعی‌سازی» به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آن ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و تاریخی به صورتی عرضه می‌شوند که گویی اموری آشکار و طبیعی هستند. در این فرایند بازنمودهای ایدئولوژیک خاص به صورت دانش عامه درمی‌آیند و بدین وسیله آن‌ها را غیرشفاف می‌کند (گیویان و سروی زرگر، ۱۳۸۸: ۱۵۲). کلیشه‌سازی عبارت است از تنزل دادن انسان‌ها به مجموعه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی مبالغه‌آمیز و معمولاً منفی. بنابراین کلیشه‌ای کردن شخصیت‌ها عبارت است از تقلیل دادن، ذاتی کردن، آشنا کردن و

1. Social actors

2. Naturalization

3. Etching/engraving/stereotyped

تثبیت تفاوت، که از طریق کارکرد قدرت، مرزهای میان «به‌هنجار» و «نکبت‌بار»، «ما» و «آنها» را مشخص می‌کند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۹).

ون لیوون، شیوه‌های بازنمایی کارگزاران اجتماعی را در الگویی با ۵۱ مؤلفه آورده‌است. برخی از این مؤلفه‌ها اصلی و برخی زیرمؤلفه هستند. این رویکرد دو مؤلفه اصلی حذف و اظهار دارد که هر کدام زیرمؤلفه‌هایی دارند. این زیرمؤلفه‌ها نیز به سه دسته اصلی «تعیین نقش» (فعال‌سازی، منفعل‌سازی و زیرمؤلفه‌هایشان)، تعیین نوع اشاره (تشخص‌بخشی و تشخص‌زدایی) و «تعیین ماهیت» (نوع‌ارجاعی و جنس‌ارجاعی همراه زیرمؤلفه‌هایشان) تقسیم می‌شوند. مؤلفه اصلی «حذف» که خود دو زیرمؤلفه «پنهان‌سازی^۱» و «کم‌رنگ‌سازی^۲» دارد. مؤلفه اصلی «اظهار» یعنی حضور کارگزار در متن. مؤلفه اظهار زیرمؤلفه‌هایی دارد که عبارتند از: ۱) فعال‌سازی^۳: در این زیرمؤلفه کارگزار کنش یا کنش‌هایی را در متن و گفتمان انجام می‌دهد و به صورت فعال بازنمایی می‌شود ۲) منفعل‌سازی^۴: این زیرمؤلفه زمانی در متن و گفتمان وجود دارد که کارگزاران در متن و گفتمان کنشی را متحمل شده باشند و نتیجه کنش (سود یا ضرر) به آنها برسد. منفعل‌سازی دو زیرمؤلفه «موضوع‌سازی^۵» (تأثیرپذیری مستقیم) و «ذی‌نفع‌سازی^۶» (تأثیرپذیری غیرمستقیم) دارد. زیرمؤلفه موضوع‌سازی یعنی با کارگزاران اجتماعی در متن مانند کالا و اشیاء برخورد می‌شود. تشخص‌بخشی^۷: این مؤلفه همان انسان‌نمایی است. این مؤلفه دو زیرمؤلفه مشخص‌سازی^۸ نامشخص‌سازی^۹ دارد. زیرمجموعه‌های این زیرمؤلفه عبارت است از: پیوندزنی^{۱۰}، پیوندزدایی^{۱۱}، تفکیک‌کردن^{۱۲} (تمایزگذاری یا غیریت‌سازی)، تفکیک‌نکردن^{۱۳}، طبقه‌بندی^{۱۴}، نام‌دهی^{۱۵}، مشخص‌سازی تک‌موردی^{۱۶}، مشخص‌سازی چندموردی^{۱۷}. در مشخص‌سازی تک‌موردی، کارگزار در یک لحظه فقط یک کنش را انجام می‌دهد. در مشخص‌سازی چندموردی

1. Suppression

2. Back grounding

3 Activation

4 Passivation

5 Subjection

6 Beneficialization

7 personification

8 Determination

9 Indetermination

10 Association

11 Dissociation

12 Differentiation

13 Indifferentiation

14 Categorization

15 Nomination

16 Single determination

17 Overdetermination

کارگزار در یک لحظه چند کنش را انجام می‌دهد. این زیرمؤلفه چند زیرمجموعه دارد که عبارتند از وارونگی^۱، نمادین‌شدگی^۲، دلالت‌ضمنی^۳ و فشرده‌شدگی^۴.

در الگوی ون‌لیوون (۲۰۰۸) دو زیرمقوله «انتزاعی‌سازی»^۵ و «عینی‌سازی»^۶ وجود دارد. انتزاعی‌سازی تصویر ذهنی نویسنده از کارگزار است. در انتزاعی‌سازی اسم و ترکیبی که برای توصیف کارگزار به کار می‌رود، «اسم‌معنی»^۷ است. مکان، ابزار، گفتار و اندام کارگزار در عینی‌سازی، کنش را به جای کارگزار انجام می‌دهند. اسم به کار رفته در این شیوه از بازنمایی «اسم‌ذات»^۸ است. اگر مکان کارگزار به جای کارگزار بیاید، «مکان‌مداری»^۹ نامیده می‌شود. همچنین، اگر ابزار کارگزار، کنش را به جای کارگزار انجام دهد، «ابزار‌مداری»^{۱۰} نامیده می‌شود. اگر گفتار و کلام کارگزار به جای کارگزار کنشی را انجام دهد، به آن «گفته‌مداری»^{۱۱} می‌گویند. اگر یکی از اندام‌های کارگزار به جای صاحبش کنشی را انجام دهد، به آن «اندام‌مداری»^{۱۲} می‌گویند. زیرمؤلفه مکان‌مداری برای اقتداربخشی به کارگزار و سلب مسئولیت از اوست. همچنین، زیرمؤلفه اندام‌مداری برای پاک و مبرا کردن کارگزار از انجام کنش منفی و ترغیبش در انجام کنش مثبت است. زیرمؤلفه گفته‌مداری همان فرایند کلامی در نظریه مایکل هلیدی است.

در جنس ارجاعی (عام‌نگری)^{۱۳} کارگزاران به صورت مقوله‌ای کلی و عام بازنمایی می‌شوند. نوع ارجاعی (خاص‌نگری)^{۱۴} دو زیرمؤلفه «فرد ارجاعی»^{۱۵} و «گروه ارجاعی»^{۱۶} دارد. گروه ارجاعی هم دو زیرمؤلفه «کلی ارجاعی»^{۱۷} و «مجموعه ارجاعی»^{۱۸} دارد. فرد ارجاعی همان نام‌دهی غیررسمی و عنوان‌زدایی است. در این زیرمؤلفه کارگزار به صورت منحصر به فرد و با اسم خاص بازنمایی می‌شود. در زیرمؤلفه گروه ارجاعی، کارگزاران به صورت گروهی و جمعی تصویرسازی می‌شوند. در مجموعه ارجاعی، تعداد کارگزاران اجتماعی در متن ذکر می‌شود. در این زیرمؤلفه با آمار و ارقام سروکار داریم. همچنین این زیرمؤلفه برای آمارگیری و نظرسنجی به کار می‌رود.

¹ Inversion

² Symbolization

³ Connotation

⁴ Distillation

⁵ Abstraction

⁶ Objectivation

⁷ Abstract noun

⁸ Concrete noun

⁹ Spatialization

¹⁰ Instrumentalization

¹¹ Utterance autonomization

¹² Somatization

¹³ Generalization

¹⁴ Specialization

¹⁵ Individualization

¹⁶ Assimilation

¹⁷ Collectivization

¹⁸ Aggregation

۴. مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی در رمان «رازهای سرزمین من»

۴.۱ حذف و زیرمؤلفه‌های آن

«حذف»، نیاوردن کارگزار در متن و گفتمان است. تحلیل‌گران گفتمان انتقادی، حذف کارگزار در متن را از نظر جایگاه و مقام اجتماعی کارگزار و تأثیر آن بر روان و ذهن نویسنده بررسی می‌کنند. ون‌لیوون مؤلفه حذف را در دو زیرمؤلفه «پنهان‌سازی»^۱ و «کم‌رنگ‌سازی»^۲ طبقه‌بندی می‌کند. در پنهان‌سازی، هیچ‌ارجاعی به کارگزار یا کارگزاران اجتماعی در هیچ جای متن وجود ندارد؛ به عبارت دیگر، از کارگزاران اجتماعی و فعالیت‌هایشان هیچ ردّیابی بر جای نمی‌ماند (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۲۹). اسم‌سازی و ساخت فعل مجهول از زیرمجموعه‌های «پنهان‌سازی» است؛ مثل این جملات که ساخت فعل مجهول در آن‌ها آمده است و کارگزاران و انجام‌دهندگان کنش حذف شده‌اند:

(۱) «و بعد گفت تیمسار تازگی‌ها کشته شده بود» (براهنی، ۱۳۸۷: ۳۶۹).

(۲) «تعدادی از آن‌ها در خیابان کُشته شدند» (همان، ۱۶۰: ۱۶۲، ۱۵۷، ۱۵۶، ۱۵۹ و ۱۰۵۹ و ۱۲۴۳).
اسم‌سازی یا اسمی‌شدگی نیز از زیرمجموعه‌های «حذف» از نوع «پنهان‌سازی» است. اسم‌سازی، ساختن اسم یا صفت از فعل است؛ مثل واژه «نشست» در جمله

(۳) «نشست شورای امنیت درباره غزه پایان یافت».

در «اسمی‌شدگی» مصدر به صورت اسم به کار می‌رود. مثل کاربرد مصدر «پایان دادن» در این جمله:

(۴) «پایان دادن به اختلافات سیاسی تنها راه پیشرفت کشور است».

این شیوه از بازنمایی، برای تضعیف اراده کارگزاران اجتماعی موجود در متن است؛ یعنی کارگزار در انجام کنش مقصودانسته نمی‌شود و هیچ مسؤولیتی در قبال کنش ندارد. همچنین کارگزاران در قبال کنش بازخواست نمی‌شوند و از آنان سلب مسؤولیت می‌شود.

«کم‌رنگ‌سازی»؛ در این زیرمؤلفه ممکن است «کارگزاران از متن حذف شوند اما بعداً بعضی از این کارگزاران در جایی دیگر از متن خود را نمایان سازند و ردّیابی برای بازیابی برجاگذارند» (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰-۴۱). خواننده از طریق شناسه فعل، فعل جمله و مضاف‌آلیه می‌تواند کارگزار را بازیابی کند. در جمله

(۵) «ناخن سرهنگ را کشیده بودند» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۹۰).

شناسه فعل نشان می‌دهد «آن‌ها» کارگزار است. مرجع این ضمیر، عوامل ساواک هستند که در دوران پهلوی دوم با شکنجه و زور به اعتراف‌گیری از بازداشت‌شدگان می‌پرداختند. یا در جمله زیر از طریق فعل جمله می‌فهمیم که کارگزار ضمیر محذوف «او» است:

1. Suppression

2. Back grounding

(۶) «و بعد می‌خواسته با تیر خلاصش کند» (همان: ۳۶۹ نیز ر.ک: ۳۷۰، ۱۹۷۰، ۱۹۰). در زبان فارسی هرگاه که جملات نهاد نداشته باشند از طریق شناسه (نهاد اجباری) نهاد و فاعل جمله را می‌یابیم؛ این شیوه از بازنمایی کارگزاران هم همین گونه است.

۲.۴ اظهار و زیرمؤلفه‌های آن

«اظهار» حالتی است که نویسنده یا راوی، کارگزار را در متن آشکار می‌کند و کارگزاران اجتماعی با صراحت در گفتمان‌ها مشخص هستند (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۲). زیرمؤلفه‌های اصلی اظهار عبارتند از: فعال‌سازی، منفعل‌سازی، تشخیص‌بخشی، تشخیص‌زدایی و تعیین ماهیت.

«فعال‌سازی»^۱: حالتی است که کارگزار در متن، کنش یا کنش‌هایی را انجام دهد؛ به عبارت دیگر، حضور کارگزار در متن برای انجام دادن کنش را فعال‌سازی گویند. نویسنده - راوی کارگزاران را به عنوان نیروهای پویا و نایستا در یک کنش مشارکت می‌دهد و آن‌ها را تبدیل به عاملین عمل می‌کند (ر.ک: همان: ۳۸). در جمله

(۷) «تیمسار را با ساطور شقه کرده‌اند». کنش‌پذیر و کارگزار مشخص شده‌اند (تیمسار: کنش‌پذیر / قاتلان: کارگزار) (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۲۴۷ نیز ر.ک: ۱۱۹، ۶۳، ۶۴، ۱۲۳۱، ۱۰۷۱، ۹۵۱).

«منفعل‌سازی»^۲: در این مؤلفه، کنش‌پذیر نتیجه کنش را می‌پذیرد. به نظر ون لیوون، این مؤلفه زمانی اتفاق می‌افتد که کارگزار یا کارگزاران اجتماعی دستخوش عمل یا اعمالی شده باشند. منفعل‌سازی خود به دو نوع تقسیم می‌شود: تأثیرپذیر مستقیم (= موضوع‌سازی^۳) و تأثیرپذیر غیرمستقیم (= ذی‌نفع‌سازی^۴) (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۸). در شیوه «موضوع‌سازی»، با کارگزار مانند کالا و اشیاء رفتاری می‌شود، برای مثال در جمله

(۸) «حاجی گلاب به سرعت تدفین شد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۹۸۴). با حاجی گلاب مانند کالا رفتار شده است (همچنین ر.ک. همان: ۳۸۷، ۱۲۴۷، ۱۲۴۶).

در «ذی‌نفع‌سازی»، کارگزار اجتماعی در متن از انجام کنش توسط کنشگر اجتماعی دیگر سود می‌برد؛ مانند این موارد:

(۹) «دهاتی‌ها به کمک گماشته آمدند» (همان: ۲۲۰). «گروه‌بان جلو رفت، دست کرد توی جیبش، مقداری اسکناس درآورد و داد به مترجم» (همان: ۲۵۱ نیز ر.ک: ۲۶۹ و ۳۴). در این دو مثال «گماشته» و «مترجم» دو کنش‌پذیر هستند که از کنش «دهاتی‌ها» (کارگزاران) و «گروه‌بان» (کارگزار) نفع برده‌اند.

1. Activation.

2. Passivation

3. Subjection.

4. Beneficialization

۱.۲.۴ نام‌دهی^۱

در «نام‌دهی»، کارگزاران اجتماعی براساس هویت منحصر به فردشان بازنمایی می‌شوند و همیشه از نام‌های خاص (اسم عَلم) استفاده می‌شود. نام‌دهی به سه صورت رسمی (مانند آقای رضایی)، نیمه رسمی (علی رضایی) و غیررسمی (علی) است. در رمان انتخاب شده هر سه نوع نام‌دهی به کار رفته است. نام‌دهی رسمی برای رعایت احترام کارگزار است. نام‌دهی رسمی برای شناخت بیشتر از کارگزار و نام‌دهی غیررسمی به خاطر صمیمی بودن، خودمانی بودن و شناخته بودن کارگزار است. اینکه یک شخص در یک بافت ویژه از یک کلمه استفاده می‌کند و کلمه‌ای دیگر را به کار نمی‌گیرد، بیانگر نوع نگرش او به جهان و مسائل آن است و تأثیر ایدئولوژی‌های پنهان در متن بر جهان بینی او را نشان می‌دهد. نام‌دهی یا گزینش کلمات یکی از روش‌های بازتاب ایدئولوژی در زبان است. نوع کلماتی که هر شخص در گفته‌ها و نوشته‌هایش استفاده می‌کند، رابطه مستقیمی با باورها و ایدئولوژی‌هایش دارد. واژه‌ها و نام‌ها ایدئولوژی یک خانواده و در نهایت ایدئولوژی کلی یک جامعه را بازنمایی می‌کنند. همچنین در رویکرد ون لیوون «نام‌دهی کارگزاران، هدفمند و به عنوان ابزاری در خدمت بیان اهداف و ایدئولوژی نویسندگان و تولیدکنندگان است» (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰).

۱.۱.۲.۴ نام‌دهی رسمی: در این زیرمؤلفه نام خانوادگی کارگزار در متن می‌آید. این شیوه بیانگر روابط رسمی و غیرصمیمانه با کارگزار است:

۱۰) «به دلیل خدمات ذی‌قیمتی که در قیام بیست و هشتم مرداد به اعلی حضرت و نیروهای انتظامی، به‌ویژه شخص تیمسار زاهدی کرد، به مقام سرتیپی ارتقایافت» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۰). این نام‌دهی، نام‌دهی رسمی است (نیز ر.ک: ۹۹۳، ۹۹۰، ۹۸۹، ۹۸۵، ۱۶۰).

۲.۱.۲.۴ نام‌دهی غیررسمی: در این زیرمؤلفه، کارگزار با اسم کوچکش در متن آورده می‌شود. کاربرد این اسم در جامعه و متن به خاطر صمیمیت و زیادشناخته بودن شخص است:

۱۱) «من گُلوی ماهی را فشارمی‌دادم» (همان: ۴۱۲) یا در جمله «رقیه خانم ساکت بود» (همان: ۶۶۲)، نام‌دهی غیررسمی است (نیز ر.ک: ۴۰۵، ۳۹۲ و ۶۷۲).

۳.۱.۲.۴ نام‌دهی نیمه رسمی: در این شیوه، کارگزار با اسم کوچک و نام خانوادگی می‌آید. بررسی نام‌ها در گفت‌وگو اهمیت زیادی دارد برای اینکه مخاطب بداند در دوره‌ای که متن به وجود آمده، چه نام‌هایی رایج بوده است. نام‌ها دارای قدرت تأثیر هستند. شخصیت‌های بی‌نام هیچ جایگاهی در متن ندارند. نام هرکس هویت اوست:

۱۲) «سال‌ها در بند عمومی قصر، یکی از زندانیان مذهبی به من گفت که امام موسی کاظم، به قولی هفت سال، و به قولی سیزده سال در یک زندان انفرادی در بند بوده» (همان: ۴۰۷، نیز ر.ک: ۴۱۷ و ۴۱۸).

1. Nominization.

۴.۱.۲.۴ **عنوان دهی:** این زیرمؤلفه خودش دو زیرمؤلفه «عنوان دهی از نوع مقام دهی» و «عنوان دهی از نوع نسبت دهی» دارد. در این زیرمؤلفه عنوانی اکتسابی که کارگزار در جامعه به دست آورده یا مردم به او داده اند، همراه نامش می آید.

(۱۳) «حاجی گلاب از نان بربری خوشش می آید» (همان: ۶۶۱). یا در مثال

(۱۴) «رویش را برمی گرداند طرف ستوان بیلتمور آمریکایی و می گفت...» (همان: ۳۸۳).

مؤلفه «عنوان دهی از نوع مقام دهی» به موقعیت عنوان ها در جمله گفتمان مدار وابسته است. زیرمؤلفه «عنوان دهی از نوع مقام دهی» بیشتر بر مقام و منزلت کارگزاران اجتماعی تأکید می کند مثلاً در مهندس اکبر، واژه «مهندس» بیانگر مقام و منزلت شخص است. خواننده باتوجه به بافت متن تشخیص می دهد عنوانی که در جمله آمده است، حاوی مؤلفه «عنوان دهی از نوع مقام دهی» هست یا نه؛ مثلاً در جمله «دکتر علی را دیدم» واژه «دکتر» عنوان دهی از نوع مقام دهی است. یا در جمله

(۱۵) «این را دکتر به پدرم گفت و پدرم هم نفهمید که چه می گوید» (همان: ۳۱۸).

کاربرد واژه «دکتر» مبتنی بر مؤلفه طبقه بندی از نوع نقش دهی است زیرا بیانگر شغل و حرفه پزشکی است (نیز ر.ک: ۳۸۷، ۳۸۶، ۳۸۵). در «عنوان دهی» از نوع «نسبت دهی»، کارگزار براساس روابط سببی، نسبی و دوستانه خود بازنمایی می شود:

(۱۶) «معلوم است مادر مادرم و دایی مرتضی...» (همان: ۸۴۴ نیز ر.ک: ۶۷۲، ۶۳۰، ۷۴۷، ۷۲۸، ۸۴۶).

۵.۱.۲.۴ **عنوان زدایی:** در این زیرمؤلفه همراه نام کارگزار هیچ لقب و عنوانی نمی آید:

(۱۷) «معلم ورزش خواست از این مسئله استفاده کند، هوشنگ را جلب خودش بکند» (همان: ۱۴۳).

۲.۲.۴ طبقه بندی کردن^۱

اگر کارگزاران باتوجه به هویت جمعی و کارکردهایی که در آن با کارگزاران دیگر مشارکت دارند، بازنمایی شوند، مؤلفه طبقه بندی کردن انجام شده است. ون لیوون بر این باور است که «در داستان نویسی، شخصیت های بی نامی که در قالب گروه ها و طبقه ها دسته بندی می شوند، تنها نقش های موقتی یا گذرای را برعهده می گیرند که برای خواننده دارای اهمیت نیست» (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰). طبقه بندی هم یکی از زیرمجموعه های مشخص سازی است. طبقه بندی هم زیرمؤلفه هایی دارد که عبارتند از: نقش دهی، هویت بخشی و ارزش دهی.

نقش دهی:^۲ در این شیوه کارگزاران اجتماعی براساس کنشی که انجام می دهند، بازنمایی می شوند. مانند نماینده، وزیر خارجه، شاعر، مدیر مدرسه و پرستار. «تعیین کردن نقش برای مشارکان در یک گفتمان عملکردی است که توسط مشارکان اجرامی شود» (اوسیسانو،^۳ ۲۰۱۶: ۱۸۵). تعیین نقش ها

¹ Categorization.

² Role Allocation.

³ Osisanwo

در بازنمایی کارگزاران اجتماعی خیلی مهم است و ابزار مفیدی در جهان‌بینی دادن به تولیدکنندگان خبر یا متن است. زمانی که برخی از کارگزاران اجتماعی به عنوان «کارگزار» بازنمایی می‌شوند. برخی دیگر از کارگزاران به عنوان «کنش‌پذیر» بازنمایی می‌شوند. زمانی که تولیدکنندگان متن کارگزاران اجتماعی را فعال‌سازی می‌کنند، نیروهای خیلی فعال را پشت حوادث ویژه‌ای نمایش می‌دهند. زمانی که کارگزاران منفعل‌سازی شده‌اند، آن‌ها به عنوان پذیرنده حادثه یا کنش بازنمایی می‌شوند (همان: ۱۸۸).

در نقش‌دهی، کارگزاران باتوجه به کارکرد و نقش، شغل و مأموریتی که دارند، معرفی می‌شوند. نقش‌دهی‌ها در یک متن می‌تواند شغل‌ها و پیشه‌های رایج در یک جامعه را در دوره‌ای از زمان بازنمایی کند و تعداد نقش‌دهی‌ها نشان‌گر تمایل کارگزاران به این شغل‌ها و پیشه‌ها است. در جمله زیر نمونه‌هایی از نقش‌دهی آمده است:

(۱۸) «تیمسار از عکاسی که شخصاً پیدا کرده بود، خواست از جسد عکس بگیرد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۲).

(۱۹) «یعنی یک افسر ناسیونالیست باشد که هم با آمریکا مخالف است و هم با شوروی» (همان: ۱۶۱).
نیز ر.ک: ۱۶۲، ۱۶۲، ۱۶۲.

طبقه‌بندی از نوع ارزش‌دهی:^۱ نویسندگان، ادیبان و سیاستمداران در نوشته‌ها و سخنرانی‌های خود، به بازنمایی مثبت مردم کشور خود، نیروهای مدافع کشور خود و... می‌پردازند. ون‌دایک به این راهبرد «خودنمودی مثبت» می‌گوید و دیگران را به صورت زشت و بد بازنمایی می‌کنند که ون‌دایک به آن راهبرد «دیگرنمودی منفی» می‌گوید (ون‌دایک، ۱۳۹۴: ۳۸) در این مؤلفه «کارگزاران با اصطلاحات تقابلی و ارزشی و به وسیله ارزش‌های مثبت و منفی بازنمایی می‌شوند» (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰).

طبقه‌بندی از نوع ارزش‌دهی مثبت: در این مؤلفه کارگزار کنش‌هایی را انجام می‌دهد که در عرف جامعه پذیرفته شده است و نشأت گرفته از هنجارهای ارزشی آن جامعه است. ارزش‌دهی مثبت آوردن ویژگی‌ها و صفات تقابلی مثبت همراه نام کارگزاران اجتماعی است:

(۲۰) «تیمسار را حتی در حال قرائت قرآن در مسجد دیده‌اند» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۹).

غالباً میزان به‌کارگیری ارزش‌دهی منفی در متون بسیار بیشتر از ارزش‌دهی مثبت است (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰). در این شیوه از بازنمایی، صفات مثبت و منفی و یا کنش‌هایی که در جامعه با ارزش هستند و یا با ارزش نیستند، در متن می‌آیند. وجود زیرمؤلفه «ارزش‌دهی مثبت» در متن رمان «رزه‌های سرزمین من» بیانگر این است که نویسنده می‌خواهد کارگزار اجتماعی را تأثیرگذار و مثبت تصویرسازی کند.

طبقه‌بندی از نوع ارزش‌دهی منفی: در این مؤلفه، کارگزار کنش‌هایی را انجام می‌دهد که در عرف جامعه پذیرفته نشده است و برخلاف هنجارهای ارزشی یک ملت است. ارزش‌دهی منفی، ذکر ویژگی‌ها

^۱.Appraisalment

و صفات تقابلی منفی همراه نام کارگزاران اجتماعی است. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۲۱) «مردم ایران اکثراً بی‌سواد و بی‌فرهنگ هستند» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۷-۱۶۸).

(۲۲) «تیسمار نماز نمی‌خواند» (همان: ۱۶۸، نیز ر.ک: ۷۱، ۱۶۸).

طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی:^۱ این شیوه از بازنمایی کارگزاران سومین زیرمؤلفه طبقه‌بندی است. هویت‌بخشی سه زیرمؤلفه دارد: هویت‌بخشی مقوله‌ای^۲، هویت‌بخشی نسبتی^۳ و هویت‌بخشی ظاهری^۴. در این زیرمؤلفه‌ها اگر کارگزار براساس ویژگی‌های ظاهری مانند رنگ مو، چاقی یا لاغری، ریش‌دار و بی‌ریش بودن، رنگ پوست و... توصیف‌شود، زیرمؤلفه هویت‌بخشی ظاهری است. همچنین اگر براساس روابط خویشاوندی (نسبی و سببی) و همکار بودن توصیف‌شود، زیرمؤلفه هویت‌بخشی نسبتی است و اگر براساس متغیرهایی چون گرایش‌های جنسیتی، قومیت، تحصیلات، مذهب، طبقه، نژاد، حرفه و سن توصیف‌شود، زیرمؤلفه هویت‌بخشی مقوله‌ای است. در این زیرمؤلفه کارگزاران براساس قراردادهای طبیعی، فرهنگی و تاریخی تعریف می‌شوند. ترکیباتی مانند «افسر ایرانی»، «سروان آمریکایی»، «ژنرال انگلیسی»، «زن ایرانی»، «مستشار آمریکایی»، «مهندس ایرانی»، «حاجی»، «شیخ»، «درویش»، «ملا»، «طلبه و... اگر در متن به صورت تنها بیایند، هویت‌بخشی مقوله‌ای هستند. طبق نظر ون لیوون «در متون معاصر کاربرد هویت‌بخشی نسبتی کم‌اهمیت‌تر از هویت‌بخشی مقوله‌ای و نقش‌دهی است، به‌ویژه جایی که روابط شخصی و خویشاوندی اهمیت داشته‌است» (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۵۶).

طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی مقوله‌ای: در هویت‌بخشی مقوله‌ای، کارگزاران براساس ویژگی‌هایی که جامعه آن‌ها را براساس آن دسته‌بندی می‌کند، بازنمایی می‌شوند؛ مثلاً براساس «سن»، «جنسیت»، «زادگاه»، «مذهب»، «قومیت»، «نژاد»، «طبقه اجتماعی»، «گرایش‌های جنسی»، «حرفه» و... در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۲۳) «در جریان قتل سروان کرازلی و قاتل‌های او دقیقاً مثل یک افسر آمریکایی عمل کرده» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۱-۱۶۲).

(۲۴) «نورمن - شوارتز کف» ژنرال آمریکایی که در زمان سرهنگی‌اش در اشغال زنجان و تبریز به ارتش ایران کمک کرد» (همان: ۱۶۶-۱۶۷).

(۲۵) «گرچه شش ماه پیش از این، در جواب نامه‌ای که شما درباره روابط یک تیسمار ایرانی با مستشار نظامی آمریکا در ایران به من نوشته بودید، نامه مفصلی نوشتم» (همان: ۱۷۰).

1. Identification

2. Classification.

3. Relational Identification

4. Physical Identification

ژنرال آمریکایی هویت‌بخشی مقوله‌ای است و مستشار نظامی آمریکا هم علاوه بر اینکه هویت‌بخشی مقوله‌ای است، نقش‌دهی هم هست (نیز ر.ک: ۵۰۹، ۴۶۸، ۴۱۶، ۴۱۵، ۴۱۲). این شیوه از بازنمایی کارگزاران شبیه مبحث «خود» و «دیگری» در نشانه‌شناسی است. هر کارگزاری که ملیتش با سایر کارگزاران اجتماعی یکسان نباشد، «دیگری» است.

طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی نسبتی: در هویت‌بخشی نسبتی کارگزار براساس روابط شخصی، خویشاوندی و روابط شغلی بازنمایی می‌شود مثل نمونه زیر:

(۲۶) «اگر دختر زن شادان باشد» (همان: ۶۶۸)، نمونه‌ای از هویت‌بخشی نسبتی است. کارگزار باتوجه به موقعیتی که در جمله دارد، نقش‌می‌پذیرد. واژه‌هایی نظیر «مادر»، «برادر»، «خواهر»، «مادربزرگ» و «پدربزرگ»، اگر در متن تنها بیایند، هویت‌بخشی مقوله‌ای هستند، اما اگر در متن به صورت «مادرم»، «پدر من»، «خواهر من» یا «پدربزرگ من» بیایند، هویت‌بخشی نسبتی هستند. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۲۷) «خیلی حرف‌ها دربارهٔ تیمسار شادان و زنش می‌زدند» (همان: ۳۹۲).

(۲۸) «ولی پدرت درمی‌زند» (همان: ۴۳۱).

طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی ظاهری: کارگزاران در این شیوه براساس خصوصیات ظاهری و جسمانی بازنمایی می‌شوند. در هویت‌بخشی ظاهری وضعیت ظاهری فرد بیان می‌شود، مانند «موبور»، «چاق»، «تپل»، «عینکی»، «سبیلو» و... در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۲۹) «این دختر موبور و چشم آبی است» (همان: ۶۶۸).

(۳۰) «عکس دیگری بود در قرینهٔ عکس زن شادان که تیمسار شادان را در مغرورترین ژستش نشان می‌داد، در عکس همان سبیل هیتلریش را داشت، کلاه سرش نبود و سرش یک دست کچل بود» (همان: ۶۶۷ نیز ر.ک: ۱۶۵، ۱۶۱، ۶۶۷).

۳.۲.۴ پیوندزنی (پیوسته‌نمایی) و پیوندزدایی (گسسته‌نمایی)

در این مؤلفه کارگزارانی که دربارهٔ کنشی ویژه نظر واحدی دارند، به صورت گروهی بازنمایی می‌شوند. همچنین در هر متنی گروهی از کارگزاران اجتماعی و شخصیت‌های داستان هستند که به صورت گروهی کنشی را با هم انجام می‌دهند. پیوندزنی، زمانی در متن می‌آید که میان کارگزاران واژگان «مگر»، «به جز»، «به غیر»، «جز»، «غیر»، «همراه» و حروف پیوند همپایه ساز «و»، «با» و پاره‌گفتار «به همراه» بیاید. همچنین می‌توان گفت مشارکت دو یا چند کارگزار در انجام یک کنش «پیوندزنی» است. در «پیوندزنی» کارگزاران اجتماعی، کنشی را به صورت دسته‌جمعی و گروهی انجام می‌دهد. در «پیوندزنی» کارگزاران ممکن است از یک طبقه و جنس نباشند. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۳۱) «امکان دارد تیمسار ضمن ضدشوری و ضدکمونیست‌بودنش، کنشی به سوی ما نداشته باشد» (همان: ۱۶۱).

(۳۲) «من و مستر فوتوز و مأمور دیگری که شما از تهران فرستاده بودید، گاهی خسته می‌شدم و می‌خوابیدیم» (همان: ۱۶۲). سه نفر کنش را انجام داده‌اند (نیز ر.ک: ۱۶۵، ۱۶۵، ۱۶۴، ۱۶۲، ۱۶۱). در مؤلفهٔ پیوندزدایی، کارگزاران به صورت فردی و تنها بازنمایی می‌شوند. نمونه‌های زیادی از متن رمان می‌توان برای این مؤلفه آورد. برای نمونه در جملهٔ

(۳۳) «ولی پدرت درمی‌زند» (همان: ۴۳۱)، کارگزار فقط یک نفر است و خودش کنش را انجام می‌دهد.

۴.۲.۴ تفکیک کردن (تمایزگذاری)^۱ و تفکیک نکردن (عدم تمایزگذاری)^۲

در این مؤلفه، کارگزاران اجتماعی موجود در متن دارای ویژگی‌های متفاوت هستند و هر کدام کنشی مستقل انجام می‌دهند. در این مؤلفه کارگزاران به دو دستهٔ «خودی» و «غیرخودی» تقسیم می‌شوند. نویسندهٔ متن از گروه «خودی» جانبداری می‌کند. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۳۴) «آن‌هایی که پنهان شده بودند و یا آن‌هایی که دررفته بودند، در سوئیس، فرانسه، انگلستان، آمریکا، آلمان و سایر کشورهای اروپایی انتظار می‌کشیدند» (همان: ۱۲۰۱).

(۳۵) «یعنی یک افسر ناسیونالیست باشد که هم با آمریکا مخالفاست و هم با شوروی» (همان: ۱۶۱، نیز ر.ک: ۱۶۶، ۱۶۱، ۱۶۷).

در تفکیک نکردن، کارگزاران به صورت منحصر به فرد و یکتا بازنمایی می‌شوند. در این مؤلفه کارگزار خودش به تنهایی کنشی را انجام می‌دهد و هیچ همراه و شریکی در انجام کنش ندارد. هرگاه واژه‌هایی چون «کسی» و «یک نفر» در جمله باشد، تفکیک نکردن است. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۳۶) «و آن وقت یک نفر از اعماق تاریکی نعره‌ای می‌زد که کسی نمی‌فهمید معنا و مفهومش چیست» (همان: ۶۷۵، نیز ر.ک: ۴۰۵، ۶۷۷، ۱۶۸، ۱۶۲).

دستهٔ دیگری از زیرمؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی در دستهٔ «تعیین اشاره» قرار می‌گیرند. در مؤلفهٔ تعیین نوع اشاره^۳ کارگزاران اجتماعی، براساس نوع بازنمایی‌شان در متن به دو زیرمؤلفهٔ تشخیص بخشی (انسان‌نمایی)^۴ و تشخیص زدایی (انسان‌زدایی)^۵ تقسیم می‌شوند.

¹ differentiation.

² indifferentiation

³ reference allocation.

⁴ personification

⁵ impersonification

۵.۲.۴ تشخیص بخشی

بازنمایی کارگزاران اجتماعی با اسم‌ها و واژگانی تحقق می‌یابند که در زبان ظاهر شده‌اند. اگر کارگزاران اجتماعی به صورت انسان بازنمایی شوند، در مقوله تشخیص بخشی هستند و اگر به صورت غیرانسان بازنمایی شوند، در مقوله تشخیص زدایی هستند.

تشخیص بخشی (انسان‌نمایی) یکی دیگر از مؤلفه‌های الگوی ون لیوون است. این مؤلفه در مقابل تشخیص زدایی (غیرانسان‌نمایی) قرار دارد. در تشخیص بخشی کارگزاران اجتماعی به صورت «ضمیرهای شخصی یا ملکی» و یا «اسم‌های خاص» آورده می‌شوند. در این مؤلفه به کارگزاران ویژگی و خصوصیات انسانی داده می‌شود. تشخیص بخشی شامل دو زیرمؤلفه مشخص سازی^۱ و نامشخص سازی^۲ است.

تشخیص بخشی از نوع مشخص سازی: در مشخص سازی، هویت کارگزار به صورت آشکار و صریح بیان می‌شود. کارگزاران اجتماعی به صورت اسم‌های خاص (عَلَم)، ضمائر شخصی در متن و گفتمان می‌آیند. این مؤلفه چهار زیرمؤلفه دارد: پیوندزنی و پیوندزدایی، تفکیک کردن و تفکیک نکردن، نام‌دهی و طبقه‌بندی، مشخص سازی تک‌موردی و مشخص سازی چندموردی. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۳۷) «سروان باتلر مخبرهای بسیار ارزنده‌ای در شهر داشت» (همان: ۱۵۹).

(۳۸) «من و مستر فوتوز و مأمور دیگری که شما از تهران فرستاده بودید، گاهی خسته می‌شدیم» (همان: ۱۶۲).

تشخیص بخشی از نوع نامشخص سازی: نامشخص سازی یکی دیگر از زیرمؤلفه‌های تشخیص بخشی است، این زیرمؤلفه زمانی در متن به کار می‌رود که کارگزاران اجتماعی بی‌اهمیت باشند و هدف اصلی نویسنده، کنش کارگزار باشد. نویسنده با تمرکز کردن بر روی کنش کارگزار، شخصیت‌های متن را با ویژگی‌های مبهم معرفی می‌کند. در نامشخص سازی کارگزاران اجتماعی به صورت نامشخص و نامعلوم بازنمایی می‌شوند. هویت کارگزاران در این زیرمؤلفه نامشخص است. در این زیرمؤلفه کارگزاران اجتماعی با واژگانی مانند بعضی، برخی، تعدادی، بسیاری، اندکی، کسی، هرکس، کسانی، مُشتی، مقداری، تعدادی، عده‌ای، بسیاری، هیچ‌کس، مُشتی، دسته‌ای و بسی در متن می‌آیند. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۳۹) «آن کسی که با این زن عشق‌بازی می‌کرد از چه نوع طلایی ساخته شده بود» (همان: ۳۹۲).

(۴۰) «شخص ثالثی در رابطه سرهنگ و زنش مدعی بود» (همان: ۳۹۳).

(۴۱) «یک عده به طرف چپ دویده بودند، یک عده به طرف راست» (همان: ۶۸۱ نیز ر.ک:

۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۴، ۱۶۸، ۶۸۳).

¹ Determination.

² Indetermination

تشخص بخشی از نوع مشخص سازی؛ دو زیرمؤلفه دارد: الف) مشخص سازی تک موردی^۱؛ کارگزاران در متن فقط یک کنش را انجام می دهند مثلاً: «من به مدرسه رفتم»؛ ب) مشخص سازی چندموردی^۲؛ کارگزار در یک لحظه و زمان، چند کنش را انجام می دهد. این مؤلفه ماهیت جمعی دارد چون چند کنش توسط یک کارگزار یا در یک زمان واحد انجام می شود. در جملات زیر نمونه هایی از این زیرمؤلفه آمده است:

(۴۲) «سر کلاس انگلیسی نشسته بودیم، بچه ها داشتند یک یک انشاهایشان را می خواندند، می رفتند، می نشستند در سرجهایشان. نوبت هوشنگ که شد، بلند شد، رفت چیزی خواند که بچه ها خندیدند و معلم هم سر به سرش گذاشت، دمق شد، برگشت، رفت، نشست» (همان: ۱۴۳ نیز ر.ک: ۴۴۷، ۴۷۴، ۴۷۹ و ۶۱۸).

مشخص سازی چندموردی زیرمؤلفه هایی دارد که عبارتند از: وارونگی^۳، نمادین شدگی^۴، دلالت ضمنی کردن^۵ و فشرده شدگی^۶.

وارونگی: در این مؤلفه کارگزاران دارای دو نقش هستند که یکی به گذشته ربط دارد و یکی به حال یا آینده. این دو نقش در متن و گفتمان با هم همخوانی ندارند. مؤلفه «وارونگی» دو نوع زیرمؤلفه دارد: زمان درهمی^۷ و هویت درهمی^۸. در زیرمؤلفه «زمان درهمی» شخصیت و کارگزار اجتماعی با وجود اینکه در زمان حال هستند، اما افعالشان مربوط به گذشته یا آینده است؛ مثل آوردن رستم زال به جای کارگزار اصلی در متن. در «هویت درهمی» کارگزاران اجتماعی متناسب با کارگزاری بازنمایی می شوند که در شرایط عادی هیچ گونه رابطه منطقی میان آنها وجود ندارد. ون لیوون برای این قسمت مثال زیر را بیان کرده است که برگرفته از فیلم های کارتونی از قبیل فلینت استونز^۹ و هگر د هاریبل^{۱۰} است. شخصیت های فیلم «فلینت استونز» بسیار شبیه به خانواده های برون شهری آمریکا هستند. اگرچه این شخصیت ها در ظاهر شبیه به خانواده های قرن بیستم عمل می کنند اما در کل، آنها به عنوان ساکنین غارنشین ماقبل تاریخ نام گذاری شده اند (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۲). در گزاره های زیرمؤلفه وارونگی از نوع زمان درهمی به کار رفته است:

1. Single determination

2. Overdetermination

3. Inversion.

4. Symbolization

5. Connotation

6. Distillation

7. Anachronism.

8. Deviation

9. Flint Stones.

10. Hagar the Horrible.

(۴۳) «ابراهیم آقا برگشت طرف من: شاید داستان رستم و سهراب و رستم و شغاد دارد تکرار می‌شود» (براهنی، ۱۳۸۷: ۵۵۷). در این نمونه، شخصیت و کارگزار مشخص شده مربوط به گذشته است (نیز ر.ک: ۵۲۳، ۵۲۵، ۵۵۷ و ۱۰۲۱).

نمادین‌شدگی: این مؤلفه هنگامی است که شخصیت داستانی فرد یا گروهی از کارگزاران، نشان‌گر فرد یا گروهی از کارگزاران در واقعیت هستند؛ یعنی یک کارگزار یا گروهی از کارگزاران تخیلی و داستانی، اسطوره‌ای و مذهبی نشانگر کارگزاران واقعی می‌شوند. در رمان «رازهای سرزمین من» وجود «گرگ اجنبی‌کش» در آغاز رمان زیرمؤلفه نمادین‌شدگی است. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۴۴) «مادرم، گرگ اجنبی‌کُش، به دیدن ما می‌آید» (همان: ۱۲۶۲ نیز ر.ک: ۱۰۳۰).

دلالت‌ضمنی‌کردن: این مؤلفه حالتی است که هرگاه در متن و گفتمان صفت و ویژگی یک کارگزار را بیان می‌کنیم، از طریق دانش و زیرکی خود به مشخصه و ویژگی دیگر کارگزار پی‌ببریم؛ مثلاً وقتی در یک متن گفته می‌شود «مرد سبیل‌کفته»، دانش قبلی خواننده در مورد فرهنگ خود، سبیل‌کلفت بودن را به ارتش و نظامیان اهل پروس (شهری در آلمان) ارتباط می‌دهد. «سبیل‌کلفت» یک مشخصه نظامیان اهل پروس بوده‌است و این شاخصه اصول و انضباطی و تأدیب بسیار سخت و قاطع را نشان می‌دهد. این نشانه‌ها تنها با اتکا به آموخته‌های فرهنگی هر جامعه قابل‌ارزیابی هستند (ون‌لیوون، ۲۰۰۸: ۵۷). دلالت ضمنی یعنی ما با جمله و عبارتی روبه‌رو هستیم که دو یا چند معنی در خود نهفته دارد. این مؤلفه شبیه آرایه بدیعی «استنباع» یا «مدح یا ذمّ موجب» است. «استنباع به معنی چیزی در پی داشتن و در اصطلاح آن است که کسی را در مدح یا ذمّ چنان توصیف کنند که در ضمن یکی از اوصاف صفت ممدوح یا مذموم دیگرش را نیز ذکر کنند» (همایی، ۱۳۸۹: ۳۲۴). در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۴۵) چون ممکن است شیرپاک‌خورده‌ای پول‌ها و اسنادش را کش‌برود» (براهنی، ۱۳۸۷: ۹۷۱). منظور از «شیرپاک‌خورده» انسان «دزد» است.

(۴۶) «مسئله این بود که همسایه شمالی چه می‌گفت، همسایه جنوبی چه می‌گفت» (همان: ۴۲۵). منظور از همسایه شمال «شوروی» و همسایه جنوبی «انگلیس» است.

فشرده‌شدگی: در این حالت صفت یا ویژگی بارز یک گروه را که برای مردم خیلی واضح و آشکار است، می‌گیریم و هنگام نام‌بردن از هریک از اعضای آن گروه آن صفت یا ویژگی را می‌آوریم. برای نمونه «فرشته نجات» در مورد مددکاران اجتماعی، پزشکان یا مأموران آتش‌نشانی به کار می‌بریم؛ زیرا بارها فداکاری این پرسنل زحمت‌کش را در نجات جان انسان‌ها دیده‌ایم. در این زیرمؤلفه «تام‌دهی یا هویت‌بخشی ظاهری» به جای «طبقه‌بندی از نوع نقش‌دهی» می‌آید. یعنی ویژگی یا صفت ظاهری یک شخص برای سایر همکارانش می‌آید. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است: در جمله «سفید پوشان نیروی دریایی حافظ تمامیت ارضی کشور هستند». «سفیدپوشی» مشخصه و

صفت ظاهری نیروی دریایی ایران است (مؤلفه طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی ظاهری). این مشخصه و ویژگی را به‌امانت گرفته‌ایم و به همه افراد نیروی دریایی ایران که سفیدپوش هستند، نقش «حافظ تمامیت ارضی کشور» داده‌ایم. همچنین در جمله «راهداران سفیران سلامت رانندگان در جاده‌ها هستند»، وضعیت همین طور است. به راهداران نقش «سفیران سلامت» داده‌ایم. در مثال‌های بالا احتمال دارد یکی از پرسنل و کادر نیروهای دریایی و راهداران نگهدار و حافظ امنیت و سلامت بوده‌باشد و بعداً مردم این صفت را برای سایر همکارانش به‌کاربرند. در مثال زیر «ستون پنجم» فشرده‌شدگی است:

(۴۷) «کشف ستون پنجم شوروی در ایران» (براهنی، ۱۳۸۷: ۳۸۳ نیز ر.ک: ۳۸۳، ۳۸۴). منظور از «ستون پنجم» جاسوس و افراد خیانتکار خودی است.

۴.۲.۶ تشخیص‌زدایی^۱

در تشخیص‌زدایی، کارگزاران به‌صورت غیرانسان بازنمایی می‌شوند. تشخیص‌زدایی دو زیرمؤلفه دارد: انتزاعی‌سازی^۲ و عینی‌سازی^۳.

تشخیص‌زدایی از نوع انتزاعی‌سازی (ذهنی‌سازی): در این شیوه، صفت و یا یک خصوصیت کارگزار جانشین او می‌شود و کارگزار بدین‌گونه بازنمایی می‌شود. گاهی هم در متن صفتی از کارگزار که مشهور است جانشین کارگزار می‌شود. این مؤلفه شبیه صفت جانشین اسم در زبان فارسی است. تعریف دیگر انتزاعی‌سازی تصویر ذهنی نویسنده از کارگزاران اجتماعی در متنش است. اسمی که برای این توصیف کارگزار به‌کار می‌رود، «اسم معنی^۴» است. اسم معنی اسمی است که قابل دیدن نیست. ون‌لیوون در مثالی به جای استفاده از صفاتی مانند سیاه‌پوست، مهاجر، مسلمان و... از ترکیب «مشکلات ناخواسته» استفاده کرده‌است. «استرالیایی‌ها در معرض خطر این مشکلات ناخواسته هستند» (ون‌لیوون، ۲۰۰۸: ۴۶). در انتزاعی‌سازی کارگزاران به‌وسیله یک ویژگی یا صفت بازنمایی می‌شوند. «انتزاعی‌سازی، فرایندی است که تخیلات و ذهنیت نویسنده جایگزین کارگزار می‌شود» (همان). نمونه‌ای برای این زیرمؤلفه در رمان ذکر شده یافت‌نشد.

تشخیص‌زدایی از نوع عینی‌سازی: در عینی‌سازی، کارگزاران به‌وسیله «مکان»، «ابزار»، «اندام و گفتار و کلام» که شخصیت‌ها در آن هستند و یا با آن کنش‌ها را در آن انجام می‌دهند، بازنمایی می‌شوند. اسم‌هایی که برای این چهار موقعیت به‌کار می‌رود «اسم ذات^۵» است. اسم ذات اسمی

¹ Impersonification.

² Abstraction.

³ Objectivation

⁴ Abstract noun

⁵ Concret noun

است که با چشم قابل دیدن است. عینی‌سازی چهار زیرمؤلفه دارد: مکان‌مداری^۱، گفته‌مداری^۲، ابزارمداری^۳ و اندام‌مداری^۴.

تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع مکان‌مداری: در مؤلفه مکان‌مداری، کارگزاران به‌وسیله مکانی که در آن هستند بازنمایی می‌شوند؛ مثلاً در جمله «ایران بُرد»، منظور از ایران، تیم ایران است که بازی را برده‌است. در علم کاربردشناسی به این مقوله «عبارت‌ارجاعی» می‌گویند. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

- (۴۸) «مدرسه مسابقه را باخت» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۴۳). (منظور از مدرسه «تیم مدرسه» است).
 (۴۹) «حتی آمریکایی‌ها نمی‌خواستند آخرین کثافت‌کاری شادان به نام آمریکا تمام‌شود» (همان: ۱۲۲۲). (منظور از آمریکا، ارتش آمریکا است). (موارد دیگر ر.ک: ۱۱۴۲، ۱۶۱، ۱۴۳، ۱۳۷، ۱۳۶).

تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع گفته‌مداری: گفته‌مداری با فرآیندکلامی نظریه نقش‌گرای- سیستمی مایکل هلیدی رابطه مستقیم دارد. هلیدی شش فرایندذهنی، مادی، کلامی، رفتاری، رابطه‌ای و وجودی را در کتابش ذکر کرده‌است. فرایندهای ذهنی، مادی و کلامی جزء فرایندهای اصلی هستند. فرایندهای رابطه‌ای، رفتاری و وجودی جزء فرایندهای فرعی هستند. در این شیوه از بازنمایی، کارگزاران از طریق ارجاع به گفته‌هایشان بازنمایی می‌شوند. این مؤلفه معمولاً در مکالمه‌ها و مکاتبات سطح بالا و متون مطبوعاتی استفاده می‌شود (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۵۰). در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

- (۵۰) «گزارش سروان باتلر نشان می‌دهد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۱۶۰). در این مثال به جای سروان باتلر، گفته‌اش بازنمایی شده‌است. همچنین در جملات زیر:

- (۵۱) «و توضیحات عکس حاکی از این بود که زن‌های سناتورها و نمایندگان کنگره آمریکا به ایران آمده‌اند» (همان: ۴۱۷ نیز ر.ک: ۴۶۰، ۲۲۷، ۲۲۶، ۲۰۶، ۱۶۰ و ۱۰۵۰).

تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع ابزارمداری: در ابزارمداری، بازنمایی کارگزاران با توجه به وسیله‌هایی تعیین می‌شود که کارگزاران، کنش را با آن انجام می‌دهند؛ ابزاری مثل قلم، چکش، اسلحه، شمشیر، نیزه، بیل و تبر. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

- (۵۲) «چون در آن صورت به قدرت قلم او پی می‌بردید» (همان: ۱۷۳).
 (۵۳) «و لفظ قلم این قبیل نامه‌ها هرگز نمی‌توانست به‌وسیله پدر و مادر من حتی فهمیده‌شوند» (همان: ۶۹۴).

¹ Spatialization

² Utterance automatization

³ Instrumentalization.

⁴ Somatization

تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع اندام‌مداری: در اندام‌مداری، کارگزاران باتوجه‌به یکی از اعضای بدنشان بازنمایی می‌شوند و یکی از اندام‌های بدن به جای کارگزار می‌نشیند و کنش را انجام می‌دهد. در قرآن کریم، سوره فتح آمده است: «يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ» (سوره فتح، آیه ۱۰). «دست خدا بالای همه دست‌هاست». در مثال‌های زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۵۴) «دست آن قدر زیاد بود که نمی‌شد دست قاتل واقعی را از آن دیگران تمیزداد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۳۷۱ نیز ر.ک: ۵۶۷، ۲۰۶، ۱۶۳، ۳۷۱ و ۱۱۷۷، ۱۰۲۷).

۴.۲.۷ تعیین ماهیت^۱

«تعیین ماهیت» در بازنمایی کارگزاران اجتماعی اهمیت زیادی دارد. «تعیین ماهیت به‌صورت جنس‌ارجاعی (عام‌نگری) و نوع‌ارجاعی (خاص‌نگری) است. کارگزاران اجتماعی می‌توانند به‌صورت گروهی یا به‌صورت فردی بازنمایی شوند. پس به دلیل اینکه ما می‌توانیم کارگزاران را به‌صورت جنس (عام، کلی و جمعی) یا در هیئت نوع (خاص و جزئی و فردی) ذکر کنیم، مؤلفه گفتمان‌مدار تلقی می‌شوند (یارمحمدی، ۱۳۹۳: ۱۷۶). در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

(۵۵) «آمریکایی هیکل حسین را به چشم مشتری ورنداز کرد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۵۶).

(۵۶) «این بود که آدم آن قدر انگلیسی بلد می‌شد که خواب‌هایش را به انگلیسی می‌دید» (همان: ۵۰).

نوع ارجاعی (خاص‌نگری^۲): خوانساری معتقدست که «نوع یکی از کلیات خمس ارسطویی است و آن کلی است که بر افراد متفق‌الحقیقه حمل‌شود، مثلاً چون پیرسیم که احمد و پرویز و هوشنگ چیستند؟ جواب انسان است» (خوانساری، ۱۳۵۶: ۱۸۰). یارمحمدی هم بر این باوراست: «نوع، واقعیتی است که آن را با موجبۀ بلافصل خود درک می‌کنیم» (یارمحمدی، ۱۳۹۳: ۱۷۶). نوع ارجاعی به دو دسته تقسیم می‌شود: فرد ارجاعی (فردی‌سازی)^۳ و گروه ارجاعی (همگون‌سازی)^۴.

فرد ارجاعی: فرد ارجاعی همان نام‌دهی غیررسمی و عنوان‌زدایی است. در فردارجاعی کارگزاران به‌صورت مستقل و خاص بازنمایی می‌شوند. فردارجاعی با گروه‌ارجاعی تفاوت دارد. فردارجاعی ماهیت فردی دارد اما گروه‌ارجاعی ماهیت جمعی دارد؛ یعنی چند کارگزار، کنشی را با هم انجام می‌دهند.

گروه ارجاعی: گروه‌ارجاعی برای ایجاز و اختصار و پرهیز از به‌کاربردن نام دیگر کارگزاران در متن است. در این زیرمؤلفه، کارگزاران اجتماعی به‌صورت گروهی بازنمایی می‌شوند و در متن کنش را انجام می‌دهند. همچنین ایجاد حس یکپارچگی و همبستگی در میان اعضای گروه از مقاصد گروه‌ارجاعی است. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده‌است:

¹Type Allocation

² Specification.

³ Individualization

⁴ Assimilation

(۵۷) «آن خانه برای همه شوم است» (براهنی، ۱۳۸۷: ۶۸۰). «همه‌مان می‌رویم تو» (همان: ۶۶۵).

در میان همه مؤلفه‌های گفتمان‌مدار رویکرد ون‌لیوون، بعضی از مؤلفه‌ها ماهیت جمعی دارند و این ماهیت جمعی دو گونه است: الف) ماهیت‌جمعی یعنی اینکه دو یا چند کارگزار، کنشی را با هم انجام می‌دهند مانند گروه‌ارجاعی و پیوندزنی؛ ب) ماهیت جمعی یعنی اینکه چند کنش با هم در یک زمان توسط یک کارگزار انجام شود، مانند مشخص‌سازی چندموردی. گروه‌ارجاعی دو زیرمؤلفه دارد: مجموعه‌ارجاعی^۱ و کلی‌ارجاعی^۲.

مجموعه ارجاعی: در این زیرمؤلفه با آمار و ارقام در متن سروکار داریم. این مؤلفه در سرشماری‌ها، نظرسنجی‌ها و انتخابات به کار می‌رود. این مؤلفه بیانگر تعداد کارگزاران اجتماعی هم هست. در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده است:

(۵۸) «هشتادوچهار سوراخ در بدن سروان پیدا کرد» (همان: ۱۶۲).
واژه‌های «چند» و «چندین» اگر در متن بیابند، مؤلفه جامعه‌شناختی - معنایی مجموعه‌ارجاعی هستند: (۵۹) «چند روز متوالی، یک‌ریز، این گروه‌بان را کتک می‌زدند» (همان: ۳۸۶ نیز ر.ک: ۱۶۲، ۳۸۶، ۳۹۹).

کلی‌ارجاعی: اگر کارگزاران اجتماعی در مجموعه‌ارجاعی قرار نگرفتند، جزء دسته «کلی‌ارجاعی» هستند. این زیرمؤلفه همان گروه‌ارجاعی است. ون‌لیوون در این مورد توضیحی نداده است.
جنس ارجاعی (عام‌نگری):^۳ «جنس ارجاعی» در الگوی ون‌لیوون معادل «اسم‌عام» در زبان فارسی است. در اصطلاحات منطقی، جنس را یکی از کلیات خمس ارسطویی می‌دانند و «آن کلی ذاتی است که بر افراد مختلف‌الحقیقه قابل‌حمل است، مانند «حیوان» که بر انسان و اسب و خرگوش و شیر و جز آن حمل می‌شود» (خوانساری، ۱۳۵۶: ۶۹). یارمحمدی هم معتقد است که «جنس واقعی است دست دوم که از طبقه‌بندی تعدادی از انواع حاصل می‌شود» (یارمحمدی، ۱۳۹۳: ۱۷۶). در جملات زیر نمونه‌هایی از این زیرمؤلفه آمده است:

(۶۰) «اگر دختر زن شادان باشد» (براهنی، ۱۳۸۷: ۶۶۸). «و دو مرد دیگر لباس نظامی نشان بود» (همان نیز ر.ک: ۱۶۱، ۶۶۸ و ۶۸۰).

از نظر ون‌لیوون «در متونی که سبک عامیانه‌تری دارند، بیشتر افراد عادی نوع‌ارجاعی می‌شوند و در متون مربوط به طبقه متوسط، افراد نخبه بیشتر به صورت نوع‌ارجاعی بازنمایی می‌شوند» (ون‌لیوون، ۲۰۰۸: ۳۵).

¹ collectivization

² aggregation

³ genericization

۵. تحلیل داده‌ها

مؤلفه‌های حذف، منفعل‌سازی، تشخیص‌زدایی، جنس‌ارجاعی و طبقه‌بندی کردن از نظر ارجاع کارگزاران از زمره ارجاعات پوشیده محسوب می‌شوند و مؤلفه‌های فعال‌سازی، تفکیک‌کردن، نوع‌ارجاعی، پیوندزنی، نام‌دهی و مشخص‌سازی تک‌موردی از گروه ارجاعات صریح هستند. در جدول زیر کل مؤلفه‌های گفتمان‌مدار را در متن رمان مذکور از نظر شاخص‌های آماری تحلیل کرده‌ایم:

خطای معیار	انحراف معیار	واریانس	میانگین	جمع کل مؤلفه‌ها
عددی غیرقابل شمارش	عددی غیرقابل شمارش	عددی غیرقابل شمارش	۷۲۲/۳۵	۳۵۶۷۹

براساس فرمول زیر، میزان رازگونه‌گی متن با توجه به ارجاعات صریح و ارجاعات پوشیده محاسبه می‌شود:

$$\text{پوشیده ارجاعات} \times 100 = \frac{\text{رازگونه‌گی میزان متن}}{\text{پوشیده و ارجاعات صریح کل}} \quad (\text{یارمحمدی، ۱۳۹۵: ۲۱۳})$$

براساس فرمول مذکور، میزان رازگونه‌گی رمان *رازهای سرزمین من* به این صورت است:

$$10244 \times 100 \div 10654 + 10244 = 1024400 \div 20898 = 49/01$$

این عدد بیانگر آن است که میزان رازآلودگی در این رمان کمتر از میزان صراحت است.

جدول پسامد و درصد مؤلفه‌های قابل شمارش جامعه‌شناختی - معنایی در رمان *رازهای سرزمین من*

نام مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های جامعه‌شناختی - معنایی	پسامد	درصد
پنهان‌سازی (شامل اسم‌سازی و ساخت فعل مجهول)	۱۲۳	۰.۴۲٪
استفاده از ساخت فعل مجهول	۲۹	۰.۰۸۱٪
اسم‌سازی (اسمی‌شدگی)	۹۴	۰.۲۶٪
کم‌رنگ‌سازی	۸	۰.۰۲۲٪
فعال‌سازی	۲۱۶۴	۶.۰۶٪
منفعل‌سازی از نوع موضوع‌سازی	۰	۰
منفعل‌سازی از نوع ذی‌نفع‌سازی	۸	۰.۰۲۲٪
نام‌دهی (همه انواع نام‌دهی‌ها)	۵۷۹۳	۱۶.۲۳٪
نام‌دهی رسمی	۱۲۸۳	۳.۵۹٪
نام‌دهی غیررسمی	۴۴۸۸	۱۲.۵۷٪
نام‌دهی نیمه‌رسمی	۳۲۳	۰.۹۰٪
عنوان‌دهی از نوع مقام‌دهی	۳۷۹۳	۱۰.۶۳٪
عنوان‌دهی از نوع نسبت‌دهی	۴	۰.۰۱۱٪
عنوان‌زدایی	۰	۰
تفکیک‌کردن (غیریت‌سازی)	۹۲	۰.۲۵٪
تفکیک‌نکردن	۳۵۵	۰.۹۹٪
طبقه‌بندی از نوع نقش‌دهی	۲۱۰۷	۵.۹۰٪

طبقه‌بندی از نوع ارزش‌دهی مثبت	۱	۰.۰۰۲٪
طبقه‌بندی از نوع ارزش‌دهی منفی	۵	۰.۰۱۴٪
طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی ظاهری	۱۷۱۹	۴.۸۱٪
طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی نسبی	۲۶۲۴	۷.۳۵٪
طبقه‌بندی از نوع هویت‌بخشی مقوله‌ای	۳۷۵	۱.۰۵٪
پیوندزنی	۲۶۱	۰.۷۳٪
پیوندزدایی	غیرقابل شمارش	غیرقابل شمارش
تشخص‌بخشی از نوع مشخص‌سازی تک‌موردی	غیرقابل شمارش	غیرقابل شمارش
تشخص‌بخشی از نوع مشخص‌سازی چندموردی	۲۲۴	۰.۶۲٪
تشخص‌بخشی از نوع نامشخص‌سازی	۳۶۷	۱.۰۲٪
مشخص‌سازی چندموردی از نوع وارونگی	۱۵	۰.۰۴۲٪
مشخص‌سازی چند موردی از نوع نمادین‌شدگی	۱۵	۰.۰۴۲٪
مشخص‌سازی چندموردی از نوع دلالت‌ضمنی	۸	۰.۰۲۲٪
مشخص‌سازی چندموردی از نوع فشرده‌شدگی	۱۹	۰.۰۵۳٪
تشخص‌زدایی از نوع انتزاعی‌سازی	۸	۰.۰۲۲٪
تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی	۱۶۲	۰.۴۵٪
تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع مکان‌مداری	۱۴۴	۰.۴۰٪
تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع اندام‌مداری	۶	۰.۰۱۶٪
تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع ابزارمداری	۲	۰.۰۰۵٪
تشخص‌زدایی از نوع عینی‌سازی از نوع گفته‌مداری	۱۰	۰.۰۲۸٪
جنس ارجاعی	۲۱۰۹	۵.۹۱٪
گروه ارجاعی	۱۰۱۰	۲.۸۳٪
فرد ارجاعی	۴۴۸۸	۱۲.۵۷٪
مجموعه ارجاعی (اعداد و ارقام)	۸۳۶	۲.۳۴٪
مجموعه ارجاعی (چند و چندین)	۱۹۷	۰.۵۵٪
جمع کل مؤلفه‌ها	۲۹۰۲۵	۱۰۰٪

۶ نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تحلیل متن رمان «رازهای سرزمین من» به کمک نظریه تحلیل گفتمان انتقادی ون لیوون، تنوع و تکثر قابل‌توجه مؤلفه‌های جامعه‌شناختی- معنایی را نشان می‌دهد که به تکثر قابل‌توجه کارگزاران اجتماعی در متن روایی داستان مربوط است که در پیوند متقابل با یکدیگر، شبکه گسترده کارگزاران اجتماعی در روایت رمان را شکل داده‌اند. انبوه کارگزاران اجتماعی در این رمان، تنها شخصیت‌هایی پس‌زمینه‌ای نیستند بلکه جزئی اساسی از بافت داستان هستند که با تعدد و تنوع قابل‌توجه خود، داستان را غنی‌ساخته و لایه‌های مختلف معنایی آن را شکل داده‌اند. نویسنده با

بازنمایی‌های متنوعی از کارگزاران اجتماعی، طرح داستان را هم‌زمان با تکوین نظام پیچیده روابط متقابل کارگزاران اجتماعی پیش می‌برد.

بسامد قابل توجه مؤلفه‌های فعال‌سازی، نام‌دهی، عنوان‌دهی، طبقه‌بندی و فرد ارجاعی (همراه زیرمؤلفه‌های مختلف‌شان)، با ظرفیت‌های قابل توجهی که در سوژه‌پردازی یا غیریت‌سازی از کارگزاران داستانی دارند، نقش مؤثری در بروز تعارض گفتمانی در متن این رمان دارند، چنان‌که این مؤلفه‌ها بستری برای تعبیه عناصر ایدئولوژی و قدرت در روایت داستان هستند. با وجود این، تعارض‌های گفتمانی در این داستان بیشتر معطوف به تقابل دو گفتمان «انقلابی» و «حکومتی پهلوی» است و سایر گفتمان‌ها در حاشیه این تقابل کلان‌گفتمانی بازنمایی شده‌اند. البته گرایش‌های چپ‌گرایانه نویسنده این رمان نیز در این نوع بازنمایی مؤثر بوده‌است.

جهان‌بینی‌های خاصّ براهنی در سوق یافتن داستان به سوی یک روایت تاریخی‌گونه (به دور از ابهام‌های زیبایی‌شناختی روایت‌های مدرنیستی) تأثیرگذار بوده‌است. نویسنده در این رمان تمایل چندانی به بازنمایی‌های ضمنی و غیرصریح کارگزاران (و کنش‌های) داستانی ندارد و بیشتر به دنبال بازنمایی‌های صریح است. میزان رازگونی متن ۴۹.۰۱ درصد است که نشان می‌دهد میزان صراحت متن از میزان رازگونی آن بیشترست. این مسئله از گرایش‌های ایدئولوژیک چپ‌گرایانه نویسنده داستان نیز بی‌تأثیر نیست، همچنان‌که زیرمؤلفه‌های «اظهار» (همچون: فعال‌سازی، نام‌دهی، عنوان‌دهی و طبقه‌بندی با گونه‌های مختلف‌شان) بیشترین بسامد را دارند. بسامد بیشتر «هویت‌بخشی ظاهری» نسبت به دیگر زیرمؤلفه‌های «هویت‌بخشی» نیز به همین رویکرد غالب بر داستان مربوط است؛ یعنی بیانگر تمایل نویسنده به آشکارکردن همه ویژگی‌های ظاهری کارگزاران اجتماعی داستان است. همچنین بررسی داده‌ها از مؤلفه «تشخص‌زدایی» و زیرمؤلفه‌هایش نشان می‌دهد زیرمؤلفه «عینی‌سازی» نسبت به «انتزاعی‌سازی» بسامد بیشتری دارد و از میان زیرمؤلفه‌های مربوط به «عینی‌سازی»، زیرمؤلفه «مکان‌مداری» فراوانی بیشتری دارد. این بسامد نشان می‌دهد روایت داستان به تعمیم یک دیدگاه (برآمده از یک گفتمان خاص) به همه کارگزاران داستان گرایش دارد.

در زیرمؤلفه‌های «نوع‌ارجاعی»، زیرمؤلفه «فردارجاعی» که همان نام‌دهی غیررسمی و عنوان‌زدایی است، با بسامد ۴۴۸۸ بار بیشترین فراوانی را دارد. این داده‌ها بیانگر آن است که نویسنده به فردیت و شخصیت مستقل کارگزاران توجه خاصی دارد. پس از فردارجاعی، زیرمؤلفه‌های «جنس‌ارجاعی» و «گروه‌ارجاعی» به ترتیب با بسامدهای ۲۱۰۹ و ۱۰۱۰ بار قرار دارند. کاربرد این زیرمؤلفه‌های تعیین ماهیت نیز بیانگر آن است که نویسنده گاهی تمایل دارد کارگزاران اجتماعی رمان را به صورت عام و کلی بازنمایی کند. بر این اساس، براهنی در این رمان با ترکیب بازنمایی‌های فردی و عام، از یک سو فردیت پرتعارض شخصیت‌ها را بازنمایی کرده‌است و از سوی دیگر، به طور غیرمستقیم، بحران‌ها و مضللات سیاسی-اجتماعی و تقابل‌های گفتمانی خاص (به ویژه تقابل دو گفتمان انقلابی و حکومتی پهلوی) را به عنوان عامل همبستگی جمعی میان برخی کارگزاران داستان قرار داده‌است.

ترکیب این دو شیوهٔ بازنمایی، باعث دلالت‌ضمنی و بازنمایی غیرصریح یک کلیت اجتماعی در قالب یک شبکهٔ پیچیده از انبوه کارگزاران اجتماعی در داستان شده‌است.

منابع فارسی

آزاد ارمکی، تقی، زمانی سبزی، شهرام (۱۳۹۰). «بازنمایی جامعهٔ پیش و پس از انقلاب باتکیه بر دو رمان رازهای سرزمین من و آزاده خانم و نویسنده‌اش اثر رضا براهنی». *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۹(۲۰)، ۱۶۳-۱۸۱.

اشرفی، ناهید، رنجبر، ابراهیم، پارسا، احمد (۱۴۰۱). «بلاغت نام‌گزینی در رمان «سووشون» براساس الگوی بازنمایی کنشگران اجتماعی ون لیوون (نام‌دهی و طبقه‌بندی)». *مطالعات زبانی و بلاغی*، ۱۳(۳۰)، ۷-۳۰. اکبری، حمیدرضا، غلامعلی‌زاده، خسرو، تفکری رضائی، شجاع (۱۳۹۸). «بازنمایی کارگزاران اجتماعی در داستان در بویراحمد». *متن پژوهی/ادبی*، ۲۳(۸۲)، ۱۳۹-۱۶۶. براهنی، رضا (۱۳۸۷). *رازهای سرزمین من*، تهران: نگاه.

خوانساری، محمد (۱۳۵۶). *فرهنگ اصطلاحات منطقی*، تهران: بنیاد فرهنگ ایران. رضایی، والی (۱۳۸۹). «نگاهی تازه به ساخت مجهول در زبان فارسی». *پژوهش‌های زبان‌شناختی*، ۲(۱)، ۱۹-۳۴.

سعیدی، کیهان، پارسا، سیداحمد (۱۴۰۲). «تحلیل منطق گفتمانی فرامتن‌های پیوسته مؤلف-راوی در شازده حمام پاپلی یزدی». *مطالعات زبانی و بلاغی*، ۱۴(۳۱)، ۱۶۱-۱۹۰.

صابرپور، زینب (۱۳۹۲). «بازنمایی جنسیت در رمان رازهای سرزمین من». *نقد ادبی*، ۶(۲۳)، ۸۳-۱۰۴. صدقی رضوانی، محمدرضا، قادری، حاتم (۱۳۹۱). «کنش طبقاتی و تأثیر آن بر ادبیات داستانی ایران؛ مطالعه موردی رضا براهنی». *پژوهش سیاست نظری*، ۷(۱۲)، ۱۲۱-۱۴۰.

غلامعلی‌زاده، خسرو، تفکری رضایی، شجاع، اکبری، حمیدرضا (۱۳۹۶). «نام‌دهی و طبقه‌بندی کارگزاران اجتماعی در داستان "آل" براساس الگوی ون لیوون». *جستارهای زبانی*، ۸(۴۲)، ۷۱-۸۹. کنعانی، ابراهیم، انتظاری، صفورا (۱۴۰۱). «تحلیل گفتمان انتقادی رمان رویای تبت بر پایهٔ الگوی ون لیوون». *مطالعات زبانی و بلاغی*، سال ۱۳، شماره ۲۹، ۲۱۹-۲۴۰.

گیویان، عبدالله، سروی‌زرگر، محمد (۱۳۸۸). «بازنمایی ایران در سینمای هالیوود». *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۲(۸)، ۱۴۷-۱۷۷.

مهدی‌زاده، محمد (۱۳۸۷). *رسانه‌ها و بازنمایی*، تهران: دفتر مطالعات و توسعهٔ رسانه. ون‌دایک، تئون (۱۳۸۲). *مطالعاتی در تحلیل گفتمان (از دستور متن تا گفتمان کاوی انتقادی)*. ترجمهٔ گروهی از مترجمان، تهران: فرهنگ رسانه.

ون‌دایک، تئون (۱۳۹۴). *ایدئولوژی و گفتمان*. ترجمهٔ محسن نوبخت، تهران: سیاه‌رود. هال، استوارت (۱۳۸۲). *غرب و بقیه، گفتمان و قدرت در دولت*. ترجمهٔ حسین راغفر، تهران: نقش و نگار. همایی، جلال‌الدین (۱۳۸۹). *فنون بلاغت و صناعات ادبی*. تهران: اهورا. یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۸۵). *ارتباطات از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی*. تهران: هرمس.

یارمحمدی، لطف الله (۱۳۹۳). *درآمدی به گفتمان شناسی*. تهران: هرمس.

یارمحمدی، لطف الله (۱۳۹۵). *تجزیه و تحلیل مقابله‌ای گفتمان شناختی زبان فارسی و انگلیسی*. تهران: هرمس.

References

- Akbari, H., Gholamalizadeh, Kh., & Tafakkori Rezaei, Sh. (2019). The Representation of Social Actors in Dar Boyer- Ahmad within Van Leeuwen's Framework (A CDA Approach). *Literary Text Research*, 23(82), 139-166. doi: 10.22054/ltr.2018.20010.1797
- Ashrafi, N., Ranjbar, I., & Parsa, S. A. (2023). The rhetoric of nomination in Suvashun based on Van Leeuwen's model of social actors (Nomination and Categorization). *The Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 13(30), 7-30. doi: 10.22075/jlrs.2022.23452.1917
- Azad Armaki, T., & Zamani Sabzi, Sh. (2011). Representation of pre- & post-revolution society with emphasis on in two novels *Mysteries of My Land* and *Azadeh Khanom* and Her Writer by Reza Baraheni. *Persian Language and Literature Research*, 9(20), 163-181.
- Baraheni, R. (2008). *Mysteries of My Land*. Tehran: Negah.
- Gholamalizadeh, Kh., Tafakkori Rezaei, Sh., & Akbari, H. (2017). Naming and classification of social agents in the story of "Al" based on Van Leeuwen's model. *Linguistic Perspectives*, 8(42), 71-89.
- Givian, A., & Sarvi Zargar, M. (2010). Hollywood's Representation of Iran. *Journal of Iranian Cultural Research*, 2(4), 147-177. doi: 10.7508/ijcr.2009.08.005
- Hall, S. (2003). *The West and the Rest: Discourse and Power*. (Translated by Hossein Raghfar). Tehran: Naghsh o Negar.
- Homaei, J. (2010). *Rhetorical Techniques and Literary Devices*. Tehran: Ahura.
- Kanani, E., & Entezari, S. (2022). Critical discourse analysis of Farbia Wafi's *Tibetan Dream* based on the model of Theo Van Leeuwen. *The Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 13(29), 219-240. doi: 10.22075/jlrs.2021.23461.1918
- Khansari, M. (1977). *Dictionary of Logical Terms*. Tehran: Iran Culture Foundation.
- Mehdizadeh, M. (2008). *Media and Representation*. Tehran: Office of Media Studies and Development.

- Osisanwo, Ayo (2016) Role Allocation in the Media Representation of Participants in selected Electoral Discourses in Nigeria. *Athen Journal of Mass media and communications*, 2 (3) :183- 204.
- Rezaei, V. (2010). A new look at the passive construction in Persian. *Linguistic Research*, 2(1), 19-34.
- Saeedi, K., & Parsa, S. A. (2023). Analysis of the Discursive Logic of the Author-Narrator's Continuous Metatexts in the Shazdeh Hamam by Papoli Yazdi. *The Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 14(31), 161-190. doi: 10.22075/jlrs.2022.25127.1993
- Saberpour, Z. (2013). Gender representation in Raz'have Sarzamine Man. *Literary Criticism*, 6(23), 83-104.
- Sedghi Rezvani, M. R., & Ghaderi, H. (2012). Class practice and its effect on narrative literature of Iran; Case study of Reza Baraheni. *Theoretical Policy Research*, 7(12), 121-140.
- Van Dijk, T. A. (2003). *Studies in Discourse Analysis (From Text Grammar to Critical Discourse Analysis)*. (Translated by a group of translators). Tehran: Farhang Resaneh.
- Van Dijk, T. A. (2015). *Ideology and Discourse*. (Translated by Mohsen Nobakht), Tehran: Siahrood.
- Van Leeuwen, T. (1996). The representation of social actors. *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis*, Edited by Carmen Rosa Caldas- Coulthard and Malcolm Coulthard, First published, London and New York: Routledge, pp. 32- 70.
- Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*, Oxford: Oxford University Press.
- Yarmohammadi, L. (2006). *Communication from the Perspective of Critical Discourse Analysis*. Tehran: Hermes.
- Yarmohammadi, L. (2014). *Introduction to Discourse Analysis* (2nd ed.). Tehran: Hermes.
- Yarmohammadi, L. (2016). *Contrastive Discourse Analysis of Persian and English*. Tehran: Hermes.